

A. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

1. Να βρεθούν οι τρόποι και τα μέσα πειθούς στην παράγραφο / στο κείμενο
2. Να βρεθεί η συλλογιστική πορεία / το είδος του συλλογισμού μέσα στην παράγραφο
3. Να ελεγχθεί η ορθότητα ενός επιχειρήματος ή ενός συλλογισμού
4. Με ποια αποδεικτικά μέσα προσπαθεί να πείσει ο συγγραφέας για την αλήθεια των απόψεων του;
5. Ποια είναι η διαφορά της πειθούς από την προπαγάνδα; Ποια στοιχεία πειθούς βλέπετε μέσα στο κείμενο;
6. Να γραφούν τα χαρακτηριστικά του δοκιμίου και να αναγνωριστούν κάποια από αυτά μέσα στο κείμενο.
7. Να βρεθεί το είδος του δοκιμίου, να αναφερθούν τα χαρακτηριστικά του και να αναγνωριστούν μέσα στο κείμενο.
8. Να γραφούν οι διαφορές δοκιμίου και άρθρου και να αναγνωριστούν κάποια από τα χαρακτηριστικά του άρθρου μέσα στο κείμενο που δίνεται.
9. Να γραφούν οι διαφορές του άρθρου από την επιφυλλίδα.
10. Ανάπτυξη – σχολιασμός μιας φράσης, μιας παραγράφου, ενός επιχειρήματος του κειμένου.
11. Σε τι αποβλέπει ο συγγραφέας με τη χρήση παραδειγμάτων;
12. Σε τι αποβλέπει ο συγγραφέας με τη χρήση στατιστικών στοιχείων;

B. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

1. Εντοπισμός των βασικών μερών (πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος) και των νοηματικών ενοτήτων ενός κειμένου
2. Να βρεθούν τα δομικά στοιχεία της παραγράφου.
3. Να βρεθεί ο τρόπος /η μέθοδος ανάπτυξης της παραγράφου
4. Να βρεθούν οι τρόποι με τους οποίους επιτυγχάνεται η συνοχή ανάμεσα στις παραγράφους του κειμένου
5. Να βρεθούν οι τρόποι με τους οποίους επιτυγχάνεται η συνοχή μέσα στην παράγραφο
6. Να βρεθούν οι διαρθρωτικές λέξεις και οι νοηματικές σχέσεις που αυτές εκφράζουν
7. Να γραφούν οι πλαγιότιτλοι παραγράφων ή νοηματικών ενοτήτων

8. Να γίνει το σχεδιάγραμμα του κειμένου

Γ. ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

1. Εντοπισμός και αιτιολόγηση της χρήσης ενεργητικής ή παθητικής σύνταξης
2. Να βρεθούν στο κείμενο παραδείγματα αναφορικής ή ποιητικής λειτουργίας της γλώσσας.
3. Να δοθεί η ερμηνεία, ο ορισμός, το περιεχόμενο συγκεκριμένων εννοιών του κειμένου
4. Να γραφούν συνώνυμα ή αντώνυμα ή παράγωγα για συγκεκριμένες λέξεις του κειμένου. (Λόγιες φράσεις – ξένες λέξεις στη γλώσσα μας)
5. Να αντικατασταθούν συγκεκριμένες λέξεις του κειμένου με άλλες ισοδύναμες
6. Να σχηματιστούν φράσεις με συγκεκριμένες λέξεις του κειμένου
7. Να χαρακτηριστεί το ύφος του κειμένου
8. Σε τι αποβλέπει ο συγγραφέας με τη χρήση λέξεων ή φράσεων σε εισαγωγικά;
9. Σε τι αποβλέπει ο συγγραφέας με τη χρήση ερωτημάτων
10. Σε τι αποβλέπει ο συγγραφέας με τη χρήση του α' πληθυντικού προσώπου;

ΤΥΠΟΙ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΑΣΚΗΣΕΩΝ (ΑΝΑΠΤΥΞΗ)

A. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

1. Να βρεθούν οι τρόποι και τα μέσα πειθούς στην παράγραφο / στο κείμενο

Επίκληση στη λογική

Μέσα πειθούς:

- α. Επιχειρήματα (λογικές κατασκευές)
- β. Τεκμήρια (αποδεικτικά στοιχεία)
- ι. παραδείγματα ii. ιστορικά γεγονότα iii. στατιστικά στοιχεία – αριθμητικά δεδομένα iv. επιστημονικά πορίσματα v. ντοκουμέντα, μαρτυρίες κ.λπ.

Επίκληση στο συναίσθημα

Μέσα πειθούς:

- α. Χρήση συναισθηματικά φορτισμένων λέξεων
- β. Αφήγηση γεγονότων - Περιγραφή καταστάσεων
- γ. Χιούμορ - ειρωνεία
- δ. Κινδυνολογία & καταστροφολογία

Επίκληση στην αυθεντία

Μέσα πειθούς:

- α. παροιμίες, γνωμικά, ρητά (λαϊκή σοφία)
- β. αποφθέγματα, λόγια μεγάλων διανοητών

Επίκληση στο ήθος του ομιλητή:

Μέσα πειθούς:

- α. προβολή των ηθικοπνευματικών αρετών του ομιλητή, των θετικών στοιχείων της προσωπικότητάς του
- β. παρουσίαση της επιτυχίας, της υπεροχής, των επιτευγμάτων του

Επίθεση στο ήθος του αντιπάλου:

Μέσα πειθούς:

- α. προβολή των ελαττωμάτων, των αδυναμιών, των αρνητικών της προσωπικότητας του αντιπάλου,
- β. των προκλητικών ή προσβλητικών για τα «χρηστά ήθη» στοιχείων της ιδιωτικής του ζωής.

2. Να βρεθεί η συλλογιστική πορεία / το είδος του συλλογισμού μέσα στην παράγραφο

Για να βρούμε το είδος του συλλογισμού σε μία παράγραφο, διατυπώνουμε τις περιόδους λόγου με τον πιο απλό τρόπο, στα βασικά τους νοήματα. Λειτουργούμε δηλαδή αφαιρετικά, ώστε να συγκεντρώσουμε απλές προτάσεις της τυπικής λογικής.

Προσέχουμε κυρίως τη μετάβαση από τη θεματική περίοδο στις αμέσως επόμενες περιόδους λόγου.

Αν έχουμε παραγωγή θα δείξει από τις (δύο) πρώτες προτάσεις.

Αν έχουμε επαγωγή οι πρώτες περίοδοι λόγου θα είναι μερικές και εξειδικευμένες και θα χρειαστεί να δούμε και τη (γενικευτική) συνέχεια ή κατακλείδα. Έχουμε τα ακόλουθα είδη συλλογισμών:

A. Ως προς την πορεία προς το συμπέρασμα

1. Παραγωγικός: Μετάβαση από το Γενικό στο Ειδικό [$\Gamma > \text{E}$]
2. Επαγωγικός: Μετάβαση από το Ειδικό στο Γενικό [$\text{E} > \Gamma$]
 - α. Τέλεια επαγωγή
 - β. Ατελής επαγωγή

3. Αναλογικός:

Μετάβαση από ένα Ειδικό σε ένα άλλο Ειδικό [$\text{E}_1 > \text{E}_2$]

B. Ως προς το είδος των προτάσεων που αποτελούν τις προκείμενες

1. Κατηγορικοί
2. Υποθετικοί
3. Διαζευκτικοί

3. Να ελεγχθεί η ορθότητα ενός επιχειρήματος ή ενός συλλογισμού

Για να καταδειχθεί η ορθότητα ενός επιχειρήματος – συλλογισμού, θα πρέπει αυτό (αυτός) να διατυπωθεί και να αναδειχθεί στην απλότητά του, δίχως περιττούς προσδιορισμούς. Η κατάδειξη της ορθότητας του συλλογισμού θα γίνει μέσα από την ανάδειξή του. Γι' αυτό το επιχείρημα – συλλογισμός θα πρέπει να διατυπωθεί στα βασικά του νοήματα, με απλές προτάσεις της τυπικής λογικής.

α. Ορθότητα = εγκυρότητα + αλήθεια

β. Εγκυρότητα: σωστή λογική πορεία

γ. Αλήθεια: ανταπόκριση του επιχειρήματος (του συμπεράσματος και των προκείμενων) προς την πραγματικότητα

Όταν ο συλλογισμός δείχνει έγκυρος, αλλά δεν είναι αληθής, τότε είναι **παραλογισμός**. Αν διαπιστώνεται και πρόθεση εξαπάτησης τότε είναι και σόφισμα.

4. Με ποια αποδεικτικά μέσα προσπαθεί να πείσει ο συγγραφέας για την αλήθεια των απόψεων του;

Με επιχειρήματα ή με τεκμήρια (παραπομπές στο κείμενο κατά περίπτωση για κάποια επιχειρήματα ή για τεκμήρια)

5. Ποια είναι η διαφορά της πειθούς από την προπαγάνδα; Ποια στοιχεία πειθούς βλέπετε μέσα στο κείμενο;

1. Πειθώ είναι η ικανότητα ενός ανθρώπου να κάνει αποδεκτή τη γνώμη, την άποψη, την κρίση του χρησιμοποιώντας κυρίως ορθά επιχειρήματα και αξιόπιστα τεκμήρια. Μπορεί βέβαια να επιστρατεύσει και άλλα μέσα (συναίσθημα, αυθεντία κ.λπ.), αλλά βασικά η πειθώ στηρίζεται στη λογική, την πραγματικότητα και την κοινά αποδεκτή αλήθεια.

2. Προπαγάνδα είναι η συστηματική και μεθοδευμένη προσπάθεια επηρεασμού και χειραγώγησης των ανθρώπινων στάσεων, συμπεριφορών και γνώμων. Ευρύτερα σημαίνει τη διάδοση ιδεών, αντιλήψεων και θεωριών που έχουν ως σκοπό την καθοδήγηση των ανθρώπων, τη διαμόρφωση συγκεκριμένων τρόπων θεώρησης και αντίληψης του κόσμου. Η προπαγάνδα στηρίζεται βασικά στην πλύση εγκεφάλου, την παραπληροφόρηση και τη διαστρέβλωση της σημασίας των λέξεων και των εννοιών.

6. Να γραφούν τα χαρακτηριστικά του δοκιμίου και να αναγνωριστούν κάποια από αυτά μέσα στο κείμενο.

- Είδος πεζού λόγου
- Με μέση συνήθως έκταση (μικρότερο από πραγματείες, μελέτες, μονογραφίες)
- Ασχολείται με θέματα κριτικής, επιστήμης, τέχνης, γραμμάτων, ηθών, πολιτικής, κοινωνίας, πολιτισμού
- Έχει συγκεκριμένο βαθμό εμβάθυνσης και αναλύει χωρίς να εξαντλεί
- Ο δοκιμιογράφος εκφράζει τις παρατηρήσεις, τα συναισθήματα, τις σκέψεις για τη ζωή ή περιπλανιέται ελεύθερα στο χώρο των ιδεών
- Πληροφορεί, διδάσκει, τέρπει, πείθει.
- Βρίσκεται στο ενδιάμεσο μεταξύ φιλοσοφίας, επιστήμης, λογοτεχνίας, (ερμηνευτικής) δημοσιογραφίας
- Είναι παράδειγμα ιδεολογικής ομολογίας για θέματα και προβλήματα επίμαχα και ριψοκίνδυνα
- Συνυπάρχουν στο δοκίμιο η αναφορική και η ποιητική λειτουργία της γλώσσας
- Είναι κατά βάση λόγος διδακτικός

7. Να βρεθεί το είδος του δοκιμίου, να αναφερθούν τα χαρακτηριστικά του και να αναγνωριστούν μέσα στο κείμενο.

1. Αποδεικτικό

α. Προβάλλει μια βασική θέση /άποψη /κρίση πάνω σε ένα θέμα και προσπαθεί να την αποδείξει και να τη στηρίξει με λογικά επιχειρήματα και τεκμήρια.

- β. Έχει αυστηρή λογική δομή: i. Αρχικά προβάλλεται το θέμα ii. Έπειτα η θέση το συγγραφέα iii. Ακολουθούν τα επιχειρήματα και τα τεκμήρια iv. Επαναδιατυπώνεται η θέση του συγγραφέα, εμπλουτισμένη με τον προβληματισμό που προηγήθηκε
- γ. Κυριαρχεί η αναφορική λειτουργία της γλώσσας.
- δ. Κυριαρχεί η επίκληση στη λογική ως τρόπος πειθούς, δίχως να αποκλείονται οι άλλοι τρόποι πειθούς.
- ε. Προσεγγίζει περισσότερο την επιστήμη και τη φιλοσοφία και λιγότερο τη λογοτεχνία.
- ς. Έχει διδακτικό τόνο, ο οποίος προκύπτει από την προσπάθεια πειθούς διαμέσου της λογικής.
- ζ. Χαρακτηρίζεται από αυστηρότητα, επιστημότητα και επιμελημένη έκφραση

2. Στοχαστικό

- α. Περιστρέφεται γύρω από ένα θέμα, δίχως να μεριμνά ιδιαίτερα για τη λογική οργάνωση των ιδεών.
- β. Δεν έχει αυστηρή λογική δομή - διάγραμμα. Οι επιμέρους ιδέες συνδέονται περισσότερο ή λιγότερο συνειρμικά. Ο συγγραφέας περιδιαβάζει ελεύθερα στο χώρο των ιδεών (=γενική θεώρηση, δίχως πληρότητα ή συστηματική διερεύνηση).
- γ. Κυριαρχεί η μεταφορική (συνυποδηλωτική) χρήση της γλώσσας.
- δ. Κυριαρχεί η επίκληση στο συναίσθημα ως τρόπος πειθούς, δίχως να αποκλείονται οι άλλοι τρόποι πειθούς.
- ε. Προσεγγίζει τη λογοτεχνία.
- ς. Με την ανάγνωσή του εμπλουτίζεται και βαθαίνει ο προβληματισμός μας
- ζ. Έχει ύφος οικείο, προσωπικό, ποιητικό και συχνά προφορικό

3. Συνειρμικό (στοχαστικό)

Ιδιαίτερη μορφή του στοχαστικού δοκιμίου, με πολύ χαλαρή σχέση προς το θεματικό κέντρο. Η μία βασική ιδέα οδηγεί στην άλλη και όλες μαζί άλλοτε απομακρύνονται και άλλοτε επιστρέφουν στο θέμα ή το γεγονός που πυροδότησε τη διανοητική περιδιάβαση.

Συνοψιση για τα είδη του δοκιμίου

A. ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟ

1. Αποδεικνύει μια θέση
2. Έχει ξεκάθαρη – αυστηρή δομή: θέμα – θέση – απόδειξη (επιχειρήματα + τεκμήρια) – συνοψιση ή αναδιατύπωση της θέσης
3. Πλεονάζει η αναφορική λειτουργία της γλώσσας
4. Προσεγγίζει την επιστήμη
5. Έχει ύφος σοβαρό, αυστηρό, τυπικό, αντικειμενικό, ορθολογικό
6. Πλουτίζουμε στη λογική μας συγκρότηση

B. ΣΤΟΧΑΣΤΙΚΟ

1. Στοχάζεται, παραθέτει δηλ. σκέψεις πάνω σε ένα θέμα
2. Δεν έχει ξεκάθαρη δομή: ο συγγραφέας περιδιαβάζει ελεύθερα στο χώρο των ιδεών
3. Πλεονάζει η ποιητική λειτουργία της γλώσσας
4. Προσεγγίζει τη λογοτεχνία
5. Έχει ύφος οικείο, προσωπικό, υποκειμενικό, ποιητικό
6. Πλουτίζουμε σε ιδέες

8. Να γραφούν οι διαφορές δοκίμιου και άρθρου και να αναγνωριστούν κάποια από τα χαρακτηριστικά του άρθρου μέσα στο κείμενο που δίνεται.

1. Το άρθρο έχει επικαιρικό χαρακτήρα, ενώ το δοκίμιο μόνιμο, γενικό και διαχρονικό. Ακόμη και αν το δοκίμιο αφορά από ένα επίκαιρο και συγκεκριμένο γεγονός, ανάγεται στο μόνιμο και διαχρονικό.
2. Το δοκίμιο αποτελεί «υβρίδιο» διαθέτει δηλαδή στοιχεία φιλοσοφίας, λογοτεχνίας, επιστήμης, δημοσιογραφίας, ενώ το άρθρο ανήκει στην ερμηνευτική δημοσιογραφία.
3. Το δοκίμιο έχει τόνο οικείο και προσωπικό, ενώ το άρθρο έχει τόνο τυπικό και αντικειμενικό.
4. Στο άρθρο επικρατεί η αναφορική λειτουργία της γλώσσας, ενώ στο δοκίμιο μπορεί να συνυπάρχει η αναφορική με την ποιητική.
5. Το άρθρο έχει μικρότερη έκταση από το δοκίμιο.

10. Ανάπτυξη – σχολιασμός μιας φράσης, μιας παραγράφου, ενός επιχειρήματος του κειμένου.

A. Λειτουργούμε πρώτα στο πρόχειρο

1. Συνήθως στη φράση που τίθεται προς σχολιασμό – ανάπτυξη απαιτείται η απόδειξη – στήριξή της. Από την άποψη αυτή η παράγραφος αναπτύσσεται συνήθως με τη μέθοδο της αιτιολόγησης, χωρίς να αποκλείονται οι άλλοι τρόποι, ειδικά αν κάτι τέτοιο υποβάλλει η δομή της προς σχολιασμό φράσης.
2. Στην περίπτωση συμβολικής-μεταφορικής διατύπωσης, ερμηνεύουμε – αποκωδικοποιούμε τη συγκεκριμένη φράση, πάντα σε σχέση με τα νοήματα και το θεματικό κέντρο του ευρύτερου κειμένου.
3. Συλλέγουμε επιχειρήματα στήριξής της (θετικά από την ισχύ της, αρνητικά από την έλλειψή της). Η παράγραφος θα πρέπει να είναι πυκνή και περιεκτική στα επιχειρήματά της

B. Συγγραφή

1. Θεματική Περίοδος: παρατίθεται η προς σχολιασμό φράση, με αναδιατύπωση του νοήματός της ή –σε έσχατη περίπτωση - σε παράφραση.
2. Ανάπτυξη: Καταγραφή των επιχειρημάτων στήριξης της πρότασης, σε παράθεση ή στη μεταξύ τους αλληλουχία (εφόσον είναι δυνατόν). Η έμφαση δίνεται στα επιχειρήματα. Αν υπάρχει και κάποιο ισχυρό τεκμήριο μπορεί να προβληθεί.
3. Κατακλείδα: Η κατακλείδα συνήθως απουσιάζει. Κάποτε μπορεί στη θέση της να εκφραστεί μία κριτική αντίρρηση ή ένσταση στο περιεχόμενο της προς ανάπτυξη φράσης.

Γ. Παρατηρήσεις

1. Αν η διατύπωση της ερώτησης είναι «αναπτύξτε», τότε αυτό που χρειάζεται είναι διερεύνηση, εμπλουτισμός και στήριξη της προς παράθεση άποψης. Αν η διατύπωση της ερώτησης είναι «σχολιάστε», τότε, εκτός από τη στήριξη, είναι αποδεκτή (ίσως και επιβεβλημένη) η διατύπωση της προσωπικής άποψης του μαθητή.
2. Οι λέξεις ανάπτυξης μπορούν να είναι περίπου 100
3. Εξακολουθεί να ισχύει ότι τον τρόπο ανάπτυξης θα τον καθορίσει η φύση της πρότασης που καλούμαστε να σχολιάσουμε.
4. Αφού τροποποιήσουμε και διορθώσουμε την έκφραση και τη δομή, μεταφέρουμε – τότε και μόνο τότε - στο καθαρό.

11. Σε τι αποβλέπει ο συγγραφέας με τη χρήση παραδειγμάτων

- α. Ισχυροποιούν την πειθώ μέσα από την επίκληση στη λογική (παραδείγματα = τεκμήρια)
- β. Τα παραδείγματα δίνουν συνήθως αμεσότητα, παραστατικότητα και ζωντάνια στο λόγο του συγγραφέα. Κάνουν το λόγο του περισσότερο οικείο και προσιτό.
- γ. Αποτελούν μία σύνδεση με την οικεία, καθημερινή, εμπειρική πραγματικότητα, στην οποία μπορεί να έχει πρόσβαση και έλεγχο ο καθένας.
- δ. Βοηθούν στην επεξήγηση και τελικά στην κατανόηση των ιδεών και των προβληματισμών.
- ε. Ο συγγραφέας δε μένει στην υψηλή θεωρία· συνδέεται διαρκώς με την ανθρώπινη ζωή και την καθημερινή πράξη
- ς. Με επαγωγικό τρόπο εξάγονται γενικότερα συμπεράσματα

[Το παράδειγμα δεν υποκαθιστά το επιχείρημα αλλά το συμπληρώνει. Από την άποψη αυτή δεν πρέπει να γίνεται κατάχρηση παραδειγμάτων, ειδικά αν είναι άκαιρα, άστοχα και περιττά.]

12. Σε τι αποβλέπει ο συγγραφέας με τη χρήση στατιστικών στοιχείων

- α. Ισχυροποίηση της πειθούς μέσα από την επίκληση στη λογική (στατιστικά στοιχεία = τεκμήρια)
- β. Τα στατιστικά στοιχεία και τα αριθμητικά δεδομένα περιβάλλονται με την ισχύ και την αίγλη των αριθμών και της επιστήμης. Άρα θεωρητικά διαθέτουν εγκυρότητα και αντικειμενικότητα και δύσκολα αμφισβητούνται
- γ. Κάποτε τα στατιστικά στοιχεία χρησιμοποιούνται παραπλανητικά («Οι αριθμοί λεν αυτό που θέλεις εσύ να σου πουν» - Ι. Στάλιν)

B. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

1. Εντοπισμός των βασικών μερών (πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος) και των νοηματικών ενοτήτων ενός κειμένου

Για να βρεθούν τα βασικά μέρη ενός κειμένου θα πρέπει να δούμε το κείμενο συνολικά, στην ολότητά του και με ματιά αφαιρετική. Μόνο τότε θα δούμε τις νοηματικές του ενότητες και τα κύρια μέρη του

2. Να βρεθούν τα δομικά στοιχεία της παραγράφου.

- α. Θεματική περίοδος
 - ο Η Θ.Π. βρίσκεται συνήθως στην αρχή της παραγράφου. Σπάνια, δεν είναι η πρώτη περίοδος της παραγράφου.
 - ο Η Θεματική Περίοδος δηλώνει το θέμα που θα απασχολήσει την παράγραφο, το περιεχόμενο και το σκοπό ύπαρξης της παραγράφου.
 - ο Περιέχει ένα ολοκληρωμένο νόημα (άρα δε σταματάει απαραίτητα σε άνω ή άνω και κάτω τελεία).
- β. Λεπτομέρειες – σχόλια: αναπτύσσουν τη Θεματική Περίοδο. Αποτελούν τα επιχειρήματα στήριξης και τις προτάσεις επαλήθευσης της Θ.Π.
- γ. Κατακλείδα πρόταση
 - ο Πρόκειται συνήθως για την τελευταία περίοδο λόγου της παραγράφου
 - ο Συμπεραίνει – συμπυκνώνει και ταυτόχρονα διευρύνει το περιεχόμενο της Θεματικής Περιόδου
 - ο Συχνά μπορεί να απουσιάζει

- ο Σημαίνεται συχνά από συμπερασματικές διαρθρωτικές λέξεις π.χ. έτσι, λοιπόν, άρα, επομένως
- ο Όταν η τελευταία περίοδος μιας παραγράφου συνεχίζει τις λεπτομέρειες – σχόλια, ολοκληρώνει το συλλογισμό που προηγήθηκε ή συμπληρώνει παρατιθέμενα στοιχεία και ιδέες, τότε δεν υπάρχει κατακλείδα πρόταση στην παράγραφο.

3. Να βρεθεί ο τρόπος /η μέθοδος ανάπτυξης της παραγράφου

- α. Ορισμός
- β. Παραδείγματα
- γ. Σύγκριση – Αντίθεση
- δ. Διαίρεση
- ε. Αιτιολόγηση
- ς. Αίτιο – Αποτέλεσμα
- ζ. Αναλογία
- η. Συνδυασμός μεθόδων

4. Να βρεθούν οι τρόποι με τους οποίους επιτυγχάνεται η συνοχή ανάμεσα στις παραγράφους του κειμένου

- α. Με επανάληψη λέξεων
- β. Με αναφορά σε προηγούμενο νόημα
- γ. Με χρήση αντωνυμιών
- δ. Με χρήση διαρθρωτικών λέξεων ή εκφράσεων και των νοηματικών σχέσεων που αυτές εκφράζουν.

5. Να βρεθούν οι τρόποι με τους οποίους επιτυγχάνεται η συνοχή μέσα στην παράγραφο

Οι τρόποι είναι ίδιοι όπως παραπάνω

6. Να βρεθούν οι διαρθρωτικές λέξεις και οι νοηματικές σχέσεις που αυτές εκφράζουν

- α. Προσθήκη:** ακόμη, επίσης, επιπλέον, επιπρόσθετα, πέρα από αυτά, εξάλλου, άλλωστε, παράλληλα, εκτός των άλλων...
- β. Αντίθεση:** ωστόσο, όμως αντίθετα, αλλά, παρόλ' αυτά, από την άλλη πλευρά, μολονότι, απεναντίας...
- γ. Αιτιολόγηση:** διότι, επειδή, εξαιτίας, ο λόγος/ ο παράγοντας/ η αιτία που... για το λόγο ότι...
- δ. Αποτέλεσμα:** συνέπεια, αποτέλεσμα, απόρροια, απότοκο, επίπτωση, για το λόγο αυτό [συνεπώς, κατά συνέπεια]...
- ε. Συμπέρασμα:** έτσι, λοιπόν, ώστε, άρα, επομένως, συμπερασματικά, συγκεφαλαιώνοντας, συνεπώς, κατά συνέπεια...
- ζ. Διασάφηση – επεξήγηση:** δηλαδή, με άλλα λόγια, συγκεκριμένα, ειδικότερα, αυτό σημαίνει, λόγου χάρη, για παράδειγμα...
- η. Χρονική σχέση:** κατ' αρχάς, αρχικά, πρώτα, έπειτα, ύστερα, τέλος, πριν...
- θ. Έμφαση:** αξίζει να σημειωθεί/να τονιστεί, να επισημανθεί, το κυριότερο, το σημαντικότερο, είναι αναγκαίο, ιδιαίτερα, είναι γεγονός, βέβαια...
- ι. Ιεράρχηση – απαρίθμηση:** πρώτον, δεύτερον, τρίτον κ.λπ
- ια. προϋπόθεση:** αν, εφόσον, σε περίπτωση που...

7. Να γραφούν οι πλαγιότιτλοι παραγράφων ή νοηματικών ενοτήτων

α. Ο πλαγιότιτλος αποδίδει με συνοπτικό τρόπο το περιεχόμενο – βασική ιδέα μιας παραγράφου ή ενότητας. Από την άποψη αυτή είναι σύντομος, συχνά ελλειπτικός (δεν ξεπερνά τη μία γραμμή) και κυριολεκτικός. Μπορεί να εξαχθεί με τη βοήθεια της θεματικής περιόδου ή της κατακλείδας.

β. Οι πλαγιότιτλοι της άσκησης αυτής έχουν τον πραγματικό χαρακτήρα του τίτλου, δηλαδή προσπαθούν μέσα σε 8-10 λέξεις να αποδώσουν το κεντρικό θέμα συνήθως μιας παραγράφου.

γ. Μπορεί να αναπαράγει αυτούσια τη φρασεολογία του κειμένου

δ. Διαφοροποιείται από τους διευρυμένους - εργαλειακούς πλαγιότιτλους, με τους οποίους εξάγουμε την περίληψη. Οι πλαγιότιτλοι για την περίληψη είναι συμπυκνωμένα νοήματα μιας παραγράφου ή μιας ενότητας παραγράφων, τα οποία πρόκειται να γίνουν μελλοντικές περίοδοι λόγου στην περίληψη.

8. Να γίνει το σχεδιάγραμμα του κειμένου

Πρόκειται για την αντίστροφη διαδικασία από αυτή που ακολουθείται στην παραγωγή λόγου. Διαβάζουμε την κάθε παράγραφο και βρίσκουμε

α. τη βασική ιδέα, η οποία βρίσκεται συνήθως στη θεματική περίοδο και

β. τις δευτερεύουσες ιδέες – επιχειρήματα, με τις οποίες αναπτύσσεται – στηρίζεται η βασική ιδέα.

Δημιουργούμε μια ταξινόμηση του τύπου:

A, B, Γ... για κάθε βασική ιδέα,

1, 2, 3... για κάθε δευτερεύουσα ιδέα και

α, β, γ... για κάθε επιμέρους - εξειδικευμένη ιδέα, που συμπληρώνει και επιμερίζει τις δευτερεύουσες.

Γ. ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

1. Εντοπισμός και αιτιολόγηση της χρήσης ενεργητικής ή παθητικής σύνταξης

1. Η ενεργητική σύνταξη χρησιμοποιείται όταν θέλουμε να δοθεί **έμφαση στο πρόσωπο που ενεργεί**, δηλαδή στο υποκείμενο της πρότασης.

2. Αντίθετα, η παθητική σύνταξη χρησιμοποιείται όταν θέλουμε να δοθεί **έμφαση στην επιτελούμενη πράξη** ή την ενέργεια, δηλαδή στο ρήμα της πρότασης.

π.χ. Ενεργητική σύνταξη: Ο Νίκος έλυσε την άσκηση

Παθητική σύνταξη: Η άσκηση λύθηκε από το Νίκο

Συνήθης τύπος ασκήσεων είναι αυτές που ζητούν τη μετατροπή της ενεργητικής σύνταξης σε παθητική (ή και το αντίθετο). Οι αλλαγές που παρατηρούνται κατά τη μετατροπή αυτή είναι:

α. Το αντικείμενο της ενεργητικής γίνεται υποκείμενο στην παθητική

β. Το υποκείμενο της ενεργητικής γίνεται ποιητικό αίτιο (=ψυχολογικό υποκείμενο) στην παθητική

γ. Το ρήμα αποκτά παθητική διάθεση

2. Να βρεθούν στο κείμενο παραδείγματα αναφορικής ή ποιητικής λειτουργίας της γλώσσας.

Δύο είναι οι βασικές λειτουργίες της γλώσσας από την άποψη του τρόπου και της αμεσότητας μετάδοσης του μηνύματος. Ο ένας αφορά τη λογική μας (αναφορική λειτουργία) και ο άλλος αφορά τις συγκινήσεις μας (ποιητική λειτουργία). Έτσι έχουμε:

- α. Αναφορική – δηλωτική – κυριολεκτική λειτουργία: η γλώσσα κυριολεκτεί, αυτά που λέγει αυτά εννοεί
- β. Ποιητική – μεταφορική – συνυποδηλωτική - συγκινησιακή λειτουργία: η γλώσσα που άλλα λέει και άλλα εννοεί, η γλώσσα των μεταφορών, των αλληγοριών και των παρομοιώσεων. Πίσω από τη ορατή σημασία των λέξεων κρύβονται και άλλες σημασίες που δε δηλώνονται φανερά.

3. Να δοθεί η ερμηνεία, ο ορισμός, το περιεχόμενο συγκεκριμένων εννοιών του κειμένου

Για τον ορισμό μιας έννοιας

α. Αρχικά δίνουμε την ετυμολογία της π.χ. δημοκρατία, το «κράτος», δηλαδή η κυριαρχία του λαού...

β. Έπειτα θα πρέπει να υπάρξει ένα κατάλληλο κατηγορούμενο, για να αποδοθεί στην έννοια, μια λέξη που θα την εντάσσει σε μια ευρύτερη κατηγορία π.χ. παράδοση είναι το **σύνολο** των στοιχείων του παρελθόντος

γ. Παραθέτουμε, εφόσον υπάρχει, το σκοπό που αυτή εξυπηρετεί

δ. Καταγράφουμε τα βασικά χαρακτηριστικά ή τα αποτελέσματα με τα οποία υπάρχει η έννοια π.χ. Μαζοποίηση σημαίνει τη μετατροπή του ανθρώπου σε «μάζα», την απώλεια των ιδιαίτερων στοιχείων της προσωπικότητάς του...

Βασικά θα πρέπει να υπάρχουν απαντήσεις στα ερωτήματα «δικαστικής διαλεύκανσης»: τι, πού, πότε, ποιος, γιατί, με τι τρόπο, τι μέσα, τι σκοπό, τι αποτελέσματα;

4. Να γραφούν συνώνυμα ή αντώνυμα για συγκεκριμένες λέξεις του κειμένου.

α. Πριν καταγραφούν τα συνώνυμα ή τα αντώνυμα θα πρέπει να εντοπιστούν οι ζητούμενες λέξεις μέσα στο κείμενο καθώς και η σημασία τους. Με βάση αυτή τη σημασία θα πρέπει να βρεθούν τα συνώνυμα ή τα αντώνυμα.

β. Σε περίπτωση που υπάρχει δυστοκία στην εξεύρεση συνωνύμων ή αντωνύμων καλό θα είναι να καταγραφούν αρκετές εναλλακτικές λύσεις, ώστε να επιλεγεί η καλύτερη δυνατή.

γ. Επίσης, αν εξακολουθεί η δυσκολία, προσπαθούμε να βάλουμε τις ζητούμενες λέξεις μέσα σε προτάσεις, ώστε να διακρίνουμε τη σημασία τους.

5. Να αντικατασταθούν συγκεκριμένες λέξεις του κειμένου με άλλες ισοδύναμες

α. Εντοπίζουμε τις προς αντικατάσταση λέξεις μέσα στο κείμενο και προσπαθούμε να βρούμε λέξεις με την εγγύτερη δυνατή σημασία προς αυτές, ώστε να μην αλλάξει το νόημα του κειμένου. β. Πρόκειται για ανεύρεση ταυτόσημων συνωνύμων. Δεν αντικαθιστούμε με οτιδήποτε μπορεί να βγάλει νόημα.

6. Να σχηματιστούν φράσεις με συγκεκριμένες λέξεις του κειμένου

Στο σχηματισμό των φράσεων θα πρέπει οι υποδεικνυόμενες λέξεις να χρησιμοποιούνται με τρόπο, ώστε να αναδεικνύεται η σημασία τους. Το ύφος των προτάσεων θα πρέπει να είναι σχετικά επίσημο, δίχως αυτό να σημαίνει ότι αν μια λέξη χρησιμοποιείται σωστά σε ανεπίσημο, οικείο και προφορικό λόγο δεν θα πρέπει να εκληφθεί ως σωστή.

7. Να χαρακτηριστεί το ύφος του κειμένου

Το ύφος ενός κειμένου μπορεί να είναι (χαρακτηρισμοί):

- ο απλό, λιτό, φυσικό
- ο πυκνό, περιεκτικό, λακωνικό
- ο κατανοητό, σαφές, εναργές
- ο γλαφυρό, ζωντανό, παραστατικό
- ο δυσνόητο, σκοτεινό, υπαινικτικό
- ο προσωπικό, οικείο, φιλικό, προσιτό, εξομολογητικό
- ο απρόσωπο, ψυχρό, τυπικό, αντικειμενικό
- ο χιουμοριστικό, ανάλαφρο, περιπαικτικό, παιγνιώδες
- ο ειρωνικό, καυστικό, σαρκαστικό, δηκτικό
- ο επιθετικό, πολεμικό, καταγγελτικό, εριστικό
- ο επίσημο, σοβαρό, αυστηρό, μεγαλόπρεπο
- ο πομπώδες, ρητορικό, μεγαλόστομο
- ο λογοτεχνικό, περίτεχνο, επιτηδευμένο, επιδεικτικό
- ο λυρικό, δραματικό, συναισθηματικό
- ο μεταφορικό, αλληγορικό, ποιητικό, υπαινικτικό
- ο διδακτικό, προτρεπτικό
- ο στοχαστικό, φιλοσοφικό, ερευνητικό
- ο επιστημονικό, τεχνοκρατικό, εγκεφαλικό, ορθολογικό
- ο σύνθετο, περίπλοκο, με ειδικό λεξιλόγιο

8. Σε τι αποβλέπει ο συγγραφέας με τη χρήση λέξεων ή φράσεων σε εισαγωγικά;

- α. Μεταφέρει με ακρίβεια, αυτολεξεί τα λόγια ενός τρίτου
 - β. Προσδίδει ειρωνεία στη χρήση μιας συγκεκριμένης λέξης ή φράσης π.χ. τα «σωφρονιστήρια» = οι φυλακές
 - γ. Χρησιμοποιεί μία λέξη ή φράση με μεταφορική σημασία π.χ. οι «καταραμένοι» = οι περιθωριακοί, οι απόβλητοι
 - δ. Χρησιμοποιεί το τίτλο ενός πνευματικού (καλλιτεχνικού – επιστημονικού) έργου (βιβλίου, μιας εργασίας, μιας ταινίας, ενός τραγουδιού κ.λπ.)
 - ε. Μεταφέρει μία λέξη ή φράση του προφορικού καθημερινού λόγου μέσα στο γραπτό κείμενο – αδυναμία κυριολεκτικής γραπτής αποτύπωσης π.χ. «λαμόγια» = απατεώνες
 - ς. Χρησιμοποιεί μια αδόκιμη λέξη, κατανοητή όμως ευρύτατα στο περιεχόμενό της π.χ. «τηλεδημοκρατία»
- ζ. Δίνει έμφαση στη συγκεκριμένη χρήση μιας λέξης
- η. Χρησιμοποιεί μια λέξη ή φράση ενός ειδικού λεξιλογίου, γλωσσικού ιδιώματος ή ορολογίας, που μεταφέρει κάποιο ειδικό νοηματικό φορτίο μέσα στα πλαίσια μια επιστήμης, ιδεολογίας, φιλοσοφίας κ.λπ. π.χ. «θέωση», «υπεραξία», «ψυχαγωγική ενημέρωση» ((info-tainment), «το του κρείττονος συμφέρον» κ.λπ

9. Σε τι αποβλέπει ο συγγραφέας με τη χρήση ερωτημάτων

- α. Κάνει τον αναγνώστη κοινωνό – συμμετοχό του όποιου προβληματισμού
- β. Δεν αφήνει τον αναγνώστη να εφησυχάσει. Τον διατηρεί σε εγρήγορση και κρατάει αυξημένο το ενδιαφέρον του
- γ. Η χρήση ερωτημάτων προσδίδει ζωντάνια, αμεσότητα και παραστατικότητα στο λόγο

- δ. Κάποτε τα ερωτήματα μπορεί να είναι ρητορικά και εμπεριέχουν τα ίδια, με αρνητικό και αφοριστικό τρόπο, την απάντησή τους.
- ε. Σε κάποιες περιπτώσεις τα ερωτήματα χρησιμεύουν σε μεταβατική παράγραφο ή στην αρχή μιας παραγράφου για τη μετάβαση σε μία νέα νοηματική ενότητα

10. Σε τι αποβλέπει ο συγγραφέας με τη χρήση του α' πληθυντικού προσώπου;

- α. Ο συγγραφέας μετέχει στα ίδια προβλήματα, στον ίδιο προβληματισμό, στις ίδιες αγωνίες και ανησυχίες με τον αναγνώστη
- β. Ο λόγος γίνεται οικείος, προσιτός και άμεσος.
- γ. Ο λόγος γίνεται περισσότερο εμπειρικός και καθημερινός: ο συγγραφέας μοιράζεται την ίδια καθημερινή εμπειρία με τον αναγνώστη. Έτσι δεν αποστασιοποιείται ως αυθεντία από τον αναγνώστη και ο τελευταίος γίνεται πιο δεκτικός.